

Erzurum İlinde Taze Fasulye Üretimi Yapan İşletmelerin Karlılık Analizi ve Pazarlama Yapısı

Emine AŞKAN¹, Vedat DAĞDEMİR², Serkan TERCAN³

ÖZET: Çalışmada Erzurum ilinde taze fasulye üretimi yapan işletmelerin karlılık analizinin yapılması ve pazarlama marjının hesaplanması amaçlanmıştır. Bu amaçla Erzurum İlinin 5 ilçesinde (İspir, Uzundere, Tortum, Pasinler ve Oltu) 2015 yılında taze fasulye üretimi yapan 100 tarım işletmesinde anket yapılmıştır. Araştırma bölgesinde ortalama mülk arazi varlığı 31.20 dekar, ortalama işletme arazi büyüklüğü 39.39 dekar, ortalama parsel sayısı 5.65 adet ve mülk arazinin ortalama parsel büyüklüğü 5.52 dekar olarak hesaplanmıştır. Ortalama aile nüfusunun 3.42 kişi, ortalama aile işgücü ise 2.00 EİB olarak belirlenmiştir. Araştırma bölge ortalamasında değişken masraflar toplamı 735.13 ₺ dekar⁻¹, üretim masrafı toplamı 848.03 ₺ dekar⁻¹ olarak hesaplanmıştır. Bölge ortalamasında GSÜD 2 919.38 ₺ dekar⁻¹, üretim masrafları toplamı dikkate alındığında 2 071.34 ₺ dekar⁻¹ net kar ve 2 184.25 ₺ dekar⁻¹ brüt kar elde edildiği hesaplanmıştır. Pazar masrafları toplamı dikkate alındığında ortalama 1 991.18 ₺ dekar⁻¹ net kar ve 2 104.09 ₺ dekar⁻¹ brüt kar elde edildiği hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Brüt kar, Erzurum, net kar, taze fasulye

Profitability Analysis and Marketing Structure of Green Beans Farms in Erzurum

ABSTRACT: The aim of the study is to analyze the profitability of the companies that produce green beans in Erzurum and to calculate the marketing margin. For this purpose, a questionnaire was conducted in 2015 in 100 farms that produce green beans in 5 provinces of Erzurum Province (İspir, Uzundere, Tortum, Pasinler and Oltu). In the study area, the average land ownership is 31.20 decare, the average land size is 39.39 decare, the average number of parcels is 5.65, and the average parcel size of the property is 5.52 decare. The average family size was 3.42 persons and the average family labor force was 2.00 MBU. The average of the variable costs in the study region was calculated as 735.13 ₺ decare and the cost of production as 848.03 ₺ decare. It is estimated that the average of the region is 2 919.38 ₺ decare, and 2 071.34 ₺ decare net profit and 2 184.25 ₺ decare gross profit when the production costs are taken into account. When the sum of the market costs is taken into consideration, it is calculated that the average profit of 1 991.18 ₺ decare and gross profit of 2 104.09 ₺ decare are obtained.

Key words: Erzurum, green beans, gross profit, net profit

¹ Emine AŞKAN (0000-0002-4052-6598), İğdır Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, İğdır, Türkiye

² Vedat DAĞDEMİR (0000-0002-2293-9460), Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Erzurum, Türkiye

³ Serkan TERCAN 0000-0001-7822-4336), T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Ekonomisi, Erzurum, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding Author: Emine AŞKAN, emine_aska@hotmail.com

* Bu çalışma 09-11 October 2017 tarihinde İğdır-Türkiye'da düzenlenen II. International İğdır Symposium'unda sunulmuş ve kongre özet kitabında yayınlanmıştır.

GİRİŞ

Dünya nüfusu hızla artmakta fakat tarım alanları genişleyememektedir. Artan nüfusun gıda ihtiyaçları da artmaktadır. Artan gıda ihtiyaçlarını karşılamak için sınırlı tarım alanlarındaki bitkisel üretim verimliliğini artırmak büyük önem taşımaktadır. İnsan beslemesinde önde gelen bitkilerin başında sebzeler gelmektedir. Hızlı nüfus artışına paralel olarak gelişen ihtiyaçlar sebze talebini de hızla artırmıştır. Taze fasulye, beslenmemiz ve sağlığımız için önemli olan ve severek tükettiğimiz bir sebzedir.

Taze fasulye Orta Amerika kökenli sebze türü olup dünyada çok geniş bir yayılım alanı bulmuştur (Madakbaş ve ark., 2004). 2014 yılında taze fasulyenin dünyada üretimi 21 720 588 tondur. Dünya taze fasulye üretiminin %78.41'lik (17 031 702 ton) kısmını Çin oluştururken bunu sırasıyla Endonezya (%3.94), Türkiye (%2.94), Hindistan (%2.93), Tayland (%1.40) ve Mısır (%1.66) takip etmektedir (FAO, 2017).

Taze fasulye Anadolu'ya 250 yıl önce gelmiş ve ekim alanı oldukça genişlemiştir (Anonim, 2012). Türkiye'de açık alanda taze fasulye yetiştiriciliğinin en yaygın olduğu yer Orta Karadeniz Bölgesi'dir. Bodur ve sırk çeşitler açıkta yetiştirilmekte, elde edilen taze fasulye aynı bölgede tüketime sunulmakla birlikte diğer bölgelere de gönderilmekte ve farklı şekillerde (taze, konserve, turşu, kurutulmuş) değerlendirilmektedir. 2015 yılında Erzurum ili taze fasulye üretiminde 2 997 tonla 37. sırada olup Türkiye'nin %0.46'sını üretmektedir. Erzurum'da ekim alanı 2 397 dekar olan taze fasulyenin verimi 1 250 kg dekar⁻¹ dir (Anonim, 2016; Anonim, 2017).

Tarım işletmelerinin faaliyetlerini sürdürebilmeleri, büyük ölçüde teknolojik ve ekonomik değişimler sonucunda oluşan yeni koşullara uygun üretim ve pazarlama planlaması yapılmasına bağlıdır. Üreticilerin üretim dalı ile ilgili karar verme sürecinde, üretim faaliyetleri ile ilgili üretim masrafları ve gelirin bilinmesi belirleyici rol oynamaktadır.

Taze fasulye kısa sürede bozulma özelliğine sahiptir. Depolanması diğer tarımsal ürünlere göre daha sınırlı olduğu için ürünün hasat işleminden

hemen sonra pazara sunulması ve tüketiciye ulaştırılması gerekmektedir. Bu çalışmada Erzurum ili İspir, Uzundere, Tortum, Pasinler ve Oltu ilçelerinde taze fasulye üretimi yapan işletmelerin sosyo demografik ve tarımsal özellikleri ile taze fasulye karlılık durumu ve pazarlama yapısının ortaya konması amaçlanmıştır. İlçeler arasında oransal karın karşılaştırması da amaçlar arasındadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Araştırmanın birincil verileri Erzurum ili İspir, Uzundere, Tortum, Pasinler ve Oltu ilçelerinde 100 taze fasulye üreticisi ile yüz yüze yürütülen anket çalışmasından elde edilmiştir. Konuyla ilgili yapılmış ulusal ve uluslararası çalışmalar ve raporlar, Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl ve İlçe müdürlüklerinin kayıtları, konuyla ilgili istatistiksel bilgiler ikincil veri kaynaklarını oluşturmuştur. Çalışma, 2015 yılı üretim dönemini kapsamaktadır.

Yöntem

Erzurum ilinde İspir, Uzundere, Tortum, Pasinler ve Oltu ilçeleri araştırma bölgesini oluşturmuştur. Bu ilçelerin seçilme sebebi;

- Araştırma yöresi Erzurum ilinin toplam taze fasulye ekiliş alanının %82.98'ini, üretim miktarının ise %84.4'ünü oluşturması.

- Çiftçilerin taze fasulye yetiştiriciliğinde uzmanlaşması,

Erzurum Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl ve İlçe Müdürlüklerinden sağlanan bilgiler ışığında, Erzurum ilinde taze fasulye üretiminin yoğun olarak yapıldığı ve Erzurum ilini temsil etme niteliğine sahip 5 ilçe çalışmanın ana popülasyonunu oluşturmuştur. Bu 5 ilçede toplam olarak 6 252 tarım işletmesi mevcut olup 496'sı taze fasulye üretmekte, 96 tanesi 200 m² ve altında alana sahip olduğundan dolayı pazara yönelik üretimde bulunmadıkları varsayılmıştır. Dikkate alınan 400 işletme toplam işletmelerin %6.4'üne denk gelmektedir.

Oransal örnek hacminin belirlenmesinde kullanılan formül 1'de verilmiştir (Miran 2003;

Yıldız, 2015). %95 güven aralığında 91 anket hesaplanmış, %10 yedek anket ilave edilmiş olup toplamda 100 anket yapılmıştır. İlçelerdeki üretici

sayısı birbirine yakın olduğu için her ilçede 20 anket yapılmıştır.

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{p_x}^2 + p(1-p)} \quad (1)$$

Burada;

n : Örnek hacmi

N : Erzurum'da taze fasulye üreten işletme sayısı

P : Taze fasulye üretimi yapan işletmelerin seçilme olasılığı (0.064)

$\sigma_{p_x}^2$: Varyans

Taze fasulye üreten işletmelerden anketler ile sağlanan veriler değerlendirilirken işletmelerin arazi varlığı ve diğer özellikleri bakımından homojen bir yapıya sahip olduğu görülmüş işletmeler gruplara ayrılmamıştır. Araştırmada, işletmelerin işletme

arazilerini ortaya koyabilmek için üretim periyodunda işledikleri mülk, kira ve ortakçılıkla kullandıkları arazi miktarlarının toplamından, kira ve ortağa verdikleri arazinin büyüklüğü düşülmüştür. Bunun için kullanılan formül aşağıda verilmiştir (Karagölge, 2001; İnan, 2001).

$$\text{İşletme Arazisi} = \text{Mülk Arazisi} + \text{Kiralanan veya Ortağa Tutulan Arazi} - \text{Kiraya veya Ortağa Verilen Arazi}$$

Çalışmada tek ürün bütçe analiz yöntemi kullanılmıştır. Bir üretim dönemindeki iktisadi faaliyetler sonucu elde edilen tarımsal çıktılarının değerini ifade eden Gayrisafi Üretim Değerinden (GSÜD)

değişen masrafların çıkarılmasıyla Brüt Kar ve üretim masraflarının çıkarılmasıyla da Net Kar hesaplanmıştır (Topcu, 2004; Aşkan, 2015).

$$\text{Brüt Kar} = \text{GSÜD} - \text{DM}$$

$$\text{Net Kar} = \text{GSÜD} - \text{ÜM}$$

Bir malın çiftlik avlusu fiyatı ile aynı cins mal için tüketicinin ödediği (perakende) fiyat arasında az veya çok bir fiyat farkı vardır. Oluşan bu fiyat farkına "pazarlama marjı" denmektedir.

Tüketicinin bir mal için ödediği fiyat ile üreticinin eline geçen fiyat oranı her bir mal için farklı olmaktadır. Ayrıca bir tarımsal ürünün işlenmeden direkt gıda olarak tüketicieye ulaştırılmasıyla oluşan pazarlama

marjı işlenerek tüketicieye ulaştırılan bir gıdadan farklı olmaktadır. Genel olarak pazarlama marjı; "Tüketicinin herhangi bir ürünün bir kg'ı için ödediği fiyat ile bir kg nihai ürüne eşdeğer olan ilk ürün için çiftçinin eline geçen fiyat arasındaki fark" olarak tanımlanmaktadır. Pazarlama marjının hepsi kar olmayıp araçların masraflarını da ifade etmektedir (Dağdemir, 2014; Aşkan ve Dağdemir, 2015). Pazarlama marjının fonksiyonel formu aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

$$\text{Pazarlama Marj} = P_r - P_f$$

P_r : Tüketicinin satın aldığı birim ürüne eş değer çiftlik avlusu fiyatı

P_f : Perakende seviyesinde bir birim ürün fiyatı

BULGULAR VE TARTIŞMA

Taze Fasulye Üreten İşletmelerin Tarımsal Yapısı

Çizelge 1. İşletme Başına Mülk Arazi Varlığı ve Dağılımı

İlçeler	Tarla Arazisi			Çayır Arazisi	Mülk Arazi	Kiraya Tutulan	İşletme Arazisi
	Sulu	Kuru	Toplam				
İspir	12.30	14.30	26.60	6.20	32.80	8.15	40.95
Uzundere	8.75	1.00	9.75	4.72	14.47	5.02	19.49
Tortum	9.20	4.08	13.28	2.50	15.78	2.35	18.13
Pasinler	39.97	10.75	50.72	11.15	61.87	22.51	84.38
Oltu	15.34	5.90	21.24	9.85	31.09	2.90	33.99
Ortalama	17.11	7.21	24.32	6.88	31.20	8.19	39.39

* Araştırma bölgesinde hiçbir işletme arazilerini nadasa bırakmamakta ve kiraya-ortağa arazi vermemektedir.

Araştırma kapsamına alınan işletmelerde mülk arazi varlığı ortalama 31.20 dekadır. Toplam mülk arazi içerisinde tarla arazisinin payı %77.94, çayır arazisinin payı %22.06'dır. Toplam arazi içerisinde tarla arazisinin %54.84'ü sulu arazi, %23.10'u kuru araziden oluşmaktadır (Çizelge 1). Araştırma sonucuna göre hiçbir işletme arazilerini nadasa bırakmamaktadır.

Araştırma bölgesindeki ortalama işletme büyüklüğü 39.39 dekadır. İşletme arazisinin %79.21'ini mülk arazisi ve %20.79'nu kiraya tutulan arazi oluşturmaktadır. Araştırma bölgesi ilçe bazında incelendiğinde 84.38 da ile en fazla işletme arazisine Pasinler ilçesi, 18.13 da alan ile en az işletme arazisine Tortum ilçesinin sahip olduğu görülmektedir. İncelenen işletmelerde arazi; mülk ve kiraya tutulan arazi olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Araştırma bölgesinde kiraya tutulan arazi sahiplerinin yurt dışında yaşamlarını sürdüren aileler olduğu belirlenmiştir. Bölgede, işletmeler mülk arazilerini kendileri kullanmaktadır (Çizelge 1). Bu sebepten dolayı çalışma kapsamında yer alan işletmelerde kiraya ve ortağa verilen arazinin olmadığı tespit edilmiştir.

İşletme arazisi içerisinde taze fasulye ekim alanı oranı; İspir, Uzundere, Tortum, Pasinler ve Oltu ilçelerinde sırası ile %5.18, %4.51, %5.52, %1.41, %5.12 ve bölge ortalamasında %3.53'tür. Tuvanç (2009) Erzurum ili Pasinler ilçesinde silajlık mısır

üreten işletmelerle yapmış olduğu çalışmada mülk arazisini ortalama olarak 116.64 da, kiraya tutulan arazi miktarını 4.44 da, ortağa tutulan arazi miktarını ise 0.76 da olarak hesaplamıştır. Aynı zamanda kiraya ve ortağa verilen arazi miktarını 1.07 da olarak belirlemiştir. Kızıloğlu (2010) Erzurum İli Aziziye, Yakutiye ve Pasinler İlçelerinde Beyaz Lahana Üreten işletmelerle yapmış olduğu çalışmada mülk arazisini ortalama olarak 45.40 da, kiraya tutulan arazi miktarını ise 8.20 da olarak hesaplamıştır. Üçpınar (2016), Konya İli Derbent İlçesinde taze fasulye üreten işletmelerle yapmış olduğu çalışmada mülk arazisini ortalama olarak 33.32 da, kiraya tutulan arazi miktarını ise 21.39 da olarak hesaplamıştır. Bu bölge entansif olarak geniş alanlarda (ortalama 16.05 da) taze fasulye üretimi yapmaktadır.

Literatür incelendiği zaman, bu çalışmada mülk ve işletme arazi miktarının araştırma bölgesinde yapılmış diğer çalışmalara göre düşük olduğu sadece beyaz lahana üreten işletmelere yakın bir miktar olduğu tespit edilmiştir. Bu göstermektedir ki bölgede sebze üreten işletmelerde arazi miktarı diğer işletmelere göre düşüktür. Ayrıca çalışma bölgesine alınan ilçeler Erzurum ilinin kuzey bölgesinde (yani Karadeniz'e doğru) yer almakta olup bu bölgedeki araziler oldukça engebeli, dağlık ve küçük arazi yapısını oluşturmaktadır. Üçpınar (2016) tarafından Konya'da yapılmış çalışma ile de yakın değerler göstermektedir.

Çizelge 2. İşletmelerde Mülk Arazi Ortalama Parsel Sayıları ve Parsel Büyüklüğü

İlçeler	Mülk Arazisi (da)	Ortalama Parsel Sayısı (adet)	Ortalama Parsel Büyüklüğü (da)
İspir	32.80	7.40	4.43
Uzundere	14.47	4.70	3.08
Tortum	15.78	3.60	4.38
Pasinler	61.87	7.70	8.03
Oltu	31.09	4.85	6.41
Ortalama	31.20	5.65	5.52

Bölgede ortalama işletme arazisi 39.39 da, ortalama parsel sayısı 5.65 adet ve mülk arazinin ortalama parsel büyüklüğü de 5.52 dekar olarak hesaplanmıştır. Araştırma bölgesinde mülk arazi ortalama parsel büyüklüğü 8.03 dekar ile Pasinler ilçesi en yüksek miktara sahip iken en düşük miktara 3.08 dekar ile Uzundere ilçesinin sahip olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 1 ve 2).

Kumbasaroğlu (2003) ve (2009) yapmış olduğu çalışmalarda sırasıyla ortalama işletme arazisini 110.84 ve 134.93 da, ortalama parsel sayısını 6.32 ve 7.24 adet, ortalama parsel büyüklüğünü ise 19.81 ve 18.52 da olarak hesaplamıştır. Tuvanç (2009) yapmış olduğu çalışmada ortalama işletme arazisini 120.77 da, ortalama parsel sayısını 9.10 adet, ortalama parsel büyüklüğünü ise 13.88 da olarak hesaplamıştır. Kızıloğlu (2010) yaptığı çalışmada ortalama işletme arazisini 53.60

da, ortalama parsel sayısını 3.24 adet, ortalama parsel büyüklüğünü ise 14.38 da olarak hesaplamıştır. Üçpınar (2016) yaptığı çalışmada ortalama işletme arazisini 55.01 da, ortalama parsel sayısını 5.07 adet, ortalama parsel büyüklüğünü ise 10.85 da olarak hesaplamıştır. Araştırmada bulunan sonuçlar literatür çalışmalarıyla karşılaştırıldığında bu çalışmada parsel sayısı ve ortalama parsel büyüklüğünün düşük olduğu görülmektedir.

Taze Fasulye Üreten İşletmelerin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı

Araştırma kapsamındaki işletmelerde ortalama nüfus ve cinsiyete göre dağılım incelendiği zaman ortalama nüfusunun 3.42 olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bölgesinde nüfusun %51.17'sini kadın, %48.83'ünü erkek oluşturmaktadır (Çizelge 3).

Çizelge 3. İşletmelerde Ortalama Nüfus ve Cinsiyete Göre Dağılım (Kişi)

	İspir	Uzundere	Tortum	Pasinler	Oltu	Ortalama
Kadın	1.75	1.85	1.70	2.00	1.45	1.75
Erkek	1.70	1.65	1.45	2.10	1.45	1.67
Ortalama	3.45	3.50	3.15	4.10	2.90	3.42

Anket verilerine göre araştırma kapsamındaki işletmelerin ekonomik yönden faal nüfus olarak nitelenen 15-49 yaş grubu toplam aile nüfusu içerisinde %47.43 kadın, %44.31 erkek oranı ile en fazla orana

sahip olduğu anlaşılmaktadır. 50-64 yaş grubu %25.14 kadın, %19.77 erkek oranı ile ikinci sırada yer alırken, bu grubu %11.43 kadın, %17.96 erkek oranı ile 65+ ve %10.86 kadın, %7.78 erkek ile 7-14 yaş grubunu sırası

ile oluşturmaktadır. 0-6 yaş gurubu ise %5.14 kadın, %10.18 erkek ile en az orana sahiptir. Çalışabilir nüfus içerisinde, tarımsal faaliyette aktif nüfus olan 15-49 yaş gurubunun toplam nüfusun yarısına yakın olması araştırma bölgesinde büyük bir iş gücü potansiyelinin bulunduğunu göstermektedir (Çizelge 4). Araştırma bölgesi yoğun bir biçimde Türkiye'nin batı illerine göç

vermektedir. Ayrıca bölgede veya kırsalda genç nüfus çok fazla kalmak istememekte, şehirlerde yaşamak istemektedir.

Kumbasaroğlu (2003) ve (2009) yapmış olduğu çalışmalarda sırasıyla ortalama nüfusu 3.36 ve 3.23 erkek, 3.14 ve 3.00 kadın olmak üzere toplam 6.50 ve 6.23 kişi olarak hesaplamıştır.

Çizelge 4. İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (Kişi)

İlçeler		0-6	7-14	15-49	50-64	65+	Toplam
İspir	K	0.05	0.30	0.85	0.35	0.20	1.75
	E	0.20	0.10	0.75	0.25	0.40	1.70
Uzundere	K	0.05	0.15	1.05	0.30	0.30	1.85
	E	0.20	0.00	0.80	0.30	0.35	1.65
Tortum	K	0.05	0.00	0.85	0.65	0.15	1.70
	E	0.05	0.00	0.55	0.50	0.35	0.45
Pasinler	K	0.15	0.45	1.00	0.35	0.05	2.00
	E	0.30	0.40	1.10	0.25	0.05	2.10
Oltu	K	0.15	0.05	0.40	0.55	0.30	1.45
	E	0.10	0.15	0.50	0.35	0.35	1.45
Ortalama	K	0.09	0.19	0.83	0.44	0.20	1.75
	E	0.17	0.13	0.74	0.33	0.30	1.67

Uzundumlu (2005) Erzurum İli Pasinler İlçesinde patates üreten işletmelerle yapmış olduğu çalışmada ortalama nüfusu 3.59 erkek, 3.01 kadın olmak üzere toplam 6.60 kişi olarak hesaplamıştır. Kızıloğlu ve Erem (2008) Erzurum İli Pasinler İlçesinde çerezlik ve yağlık ayçiçeği üreten işletmelerle yapmış oldukları çalışmada ortalama nüfusu 2.77 erkek, 2.59 kadın olmak üzere toplam 5.36 kişi olarak hesaplamışlardır. Tuvanç (2009) yaptığı çalışmada ortalama nüfusu 3.25 erkek, 3.08 kadın olmak üzere toplam 6.33 kişi olarak hesaplamıştır. Kızıloğlu (2010) yaptığı çalışmada ortalama nüfusu 3.64 erkek, 2.88 kadın olmak üzere toplam 6.52 kişi olarak hesaplamıştır. Üçpınar (2016) yapmış olduğu çalışmada ortalama nüfusu 1.82

erkek, 1.89 kadın olmak üzere toplam 3.7 kişi olarak hesaplamıştır.

Araştırma bölgesinde incelenen işletmelerde nüfusun eğitim durumu çizelge 5'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde kadın nüfusunun %81.14'nün, erkek nüfusunun ise %82.04'ünün en az bir diploma sahibi olduğu görülmektedir. Yine bu işletmelerde kadın nüfusun %38.86'sının, erkek nüfusun %17.37'sinin ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında İspir ve Pasinler ilçelerinde üniversite mezunu kadın nüfusuna rastlanmamıştır. Tortum ilçesinde ise %11.76 oranında kadın, %10.34 oranında erkek üniversite mezunu nüfusun olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 5. İşletmelerde Nüfusun Eğitim Durumu

İlçeler		Okur Yazar Değil	Okur Yazar	İlkokul Mezunu	Orta Okul Mezunu	Lise Mezunu	Yüksek Okul Mezunu	Üniversite	Toplam
İspir	K	0.10	0.00	0.80	0.35	0.30	0.20	0.00	1.75
	E	0.40	0.00	0.50	0.25	0.35	0.00	0.20	1.70
Uzundere	K	0.15	0.20	0.55	0.60	0.20	0.10	0.05	1.85
	E	0.25	0.10	0.25	0.35	0.50	0.05	0.15	1.65
Tortum	K	0.05	0.15	0.75	0.20	0.20	0.15	0.20	1.70
	E	0.05	0.15	0.05	0.30	0.45	0.30	0.15	1.45
Pasinler	K	0.15	0.40	0.70	0.50	0.20	0.05	0.00	2.00
	E	0.35	0.00	0.30	0.65	0.55	0.15	0.10	2.10
Oltu	K	0.25	0.20	0.60	0.35	0.00	0.00	0.05	1.45
	E	0.15	0.05	0.35	0.35	0.30	0.10	0.15	1.45
Ortalama	K	0.14	0.19	0.68	0.40	0.18	0.11	0.05	1.75
	E	0.24	0.06	0.29	0.38	0.43	0.12	0.15	1.67

Uzundumlu (2005) yaptığı çalışmada nüfusun ortalama %7.01'inin okuryazar olmadığı, %56.94'ünün ilkokul, %15.32'sinin ortaokul, %17.07'sinin lise, %2.23'ünün ise yüksekokul mezunu olduğunu hesaplamıştır. Kızıloğlu ve Erem (2008) yaptıkları çalışmada yedi yaş üzeri nüfusun %91.15'inin bir diplomaya sahip olduğu, %64.81'inin ilkokul, %0.77'sinin ise yüksekokul mezunu olduklarını tespit etmişlerdir.

Tuvaç (2009) yaptığı çalışmada nüfusun ortalama %1.07'sinin okuryazar olmadığı, %59.73'ünün ilkokul, %23.68'inin ortaokul, %12.03'ünün lise, %3.54'ünün ise yüksekokul ve üniversite mezunu olduğunu hesaplamıştır.

Kızıloğlu (2010) yaptığı çalışmada nüfusun ortalama %0.84'ünün okuryazar olmadığı, %2.53'ünün okuryazar olduğu, %69.68'inin ilkokul, %17.26'sinin ortaokul, %8.85'inin lise, %0.84'ünün ise yüksekokul mezunu olduğunu hesaplamıştır.

Üçpınar (2016) yapmış olduğu çalışmada nüfusun ortalama %9.82'sinin okuryazar olmadığı, %42.94'ünün ilkokul, %28.22'sinin ortaokul, %14.11'inin lise, %4.91'inin ise üniversite mezunu olduğunu hesaplanmıştır.

Brüt Kar ve Net Kar

Taze fasulye üretim ve pazar maliyetine göre brüt kar ve net kar hesabı Çizelge 6'da hesaplanmıştır. Bir dekar⁻¹ taze fasulye üretiminden İspir, Uzundere, Tortum, Pasinler ve Oltu ilçelerinde sırası ile 2 808.68, 3 498.59, 2 750.01, 2 712.13, 2 901.32 ₺ dekar⁻¹, bölge ortalamasında ise 2 919.38 ₺ dekar⁻¹ gayrisafı üretim değeri sağlanmaktadır.

Üretim masrafları toplamı dikkate alındığında üretici İspir, Uzundere, Tortum, Pasinler ve Oltu ilçelerinde sırası ile 2 046.86, 2 740.03, 2 000.15, 2 023.86, 2 198.53 ₺ dekar⁻¹ ve bölge ortalamasında ise 2 184.25 ₺ dekar⁻¹ brüt kar sağlamaktadır (Çizelge 6). Üretim masrafları toplamı dikkate alındığında üretici İspir, Uzundere, Tortum, Pasinler ve Oltu ilçelerinde sırası ile 1 924.01, 2 632.27, 1 882.65, 1 914.46, 2 091.94 ₺ dekar⁻¹ ve bölge ortalamasında ise 2 071.34 ₺ dekar⁻¹ net kar sağlamaktadır (Çizelge 6).

Pazar masrafları toplamı dikkate alındığında 1 dekardan sağlanan brüt kar İspir, Uzundere, Tortum, Pasinler ve Oltu ilçelerinde sırası ile 1 965.30, 2 643.32, 1 911.02, 1 957.62, 2 134.48 ₺ ve bölge ortalamasında 2104.09 ₺'dir. Net kar ise ilçelerde sırası ile 1 842.45,

2 535.56, 1 793.52, 1 848.22, 2 027.89 ₺ olup bölge ortalaması 1 991.18 ₺'dir Üretim ve pazar maliyetine göre işletmenin taze fasulyeden elde ettiği toplam net kar bölge ortalamasında sırasıyla 2 879.16 ve 2 767.74 ₺ olarak hesaplanmıştır (Çizelge 6). Üretim masrafları toplamı dikkate alındığında oransal karın ilçeler bazında İspir, Uzundere, Tortum, Pasinler ve Oltu

ilçelerinde sırası ile 3.18, 4.04, 3.17, 3.40, 3.58, bölge ortalamasında ise 3.44 olduğu belirlenmiştir. Pazar masrafları toplamı dikkate alındığında oransal karın ilçeler bazında sırası ile 2.91, 3.63, 2.87, 3.14, 3.32, bölge ortalamasında ise 3.14 olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 6).

Çizelge 6. Taze Fasulye Üretim ve Pazar Maliyetine Göre Oransal Kar, Brüt Kar ve Net Kar

		İspir	Uzundere	Tortum	Pasinler	Oltu	Ortalama
Değişken Masraflar Toplamı	(1)	761.82	758.56	749.86	688.27	702.79	735.13
Üretim Masrafları Toplamı (₺/da)	(2)	884.67	866.32	867.36	797.67	809.38	848.03
Verim (kg/da)	(3)	1 543.23	1 650.28	1 536.32	1 549.79	1 527.01	1 552.86
1 Kg Taze Fasulye Üretim Maliyeti (" /kg)	(4=2/3)	0.573	0.525	0.565	0.515	0.530	0.546
1 Kg Taze Fasulye Satış Fiyatı (₺/kg)	(5)	1.82	2.12	1.79	1.75	1.90	1.88
Üretim Maliyetine Göre Oransal Kar	(6=5/4)	3.18	4.04	3.17	3.40	3.58	3.44
Gayrisafı Üretim Değeri (₺/da)	(7=3*5)	2 808.68	3 498.59	2 750.01	2 712.13	2 901.32	2 919.38
Üretim Maliyetine Göre Net Kar (₺/da)	(8=7-2)	1 924.01	2 632.27	1 882.65	1 914.46	2 091.94	2 071.34
Üretim Maliyetine Göre Brüt Kar (₺/da)	(9=7-1)	2 046.86	2 740.03	2 000.15	2 023.86	2 198.53	2 184.25
Taze Fasulye Taşıma Masrafı (₺/da)	(10)	81.56	96.71	89.13	66.24	64.05	80.16
1 Kg Taze Fasulye Taşıma Maliyeti	(11=10/3)	0.053	0.059	0.058	0.043	0.042	0.052
Pazardaki Toplam Masraf (₺/da)	(12=2+10)	966.23	963.03	956.49	863.91	873.43	928.19
1 Kg Taze Fasulye Pazar Maliyeti (₺/kg)	(13=12/3)	0.626	0.584	0.623	0.557	0.572	0.598
Pazar Maliyetine Göre Oransal Kar	(14=5/13)	2.91	3.63	2.87	3.14	3.32	3.14
Pazar Maliyetine Göre Net Kar (₺/da)	(15=7-12)	1 842.45	2 535.56	1 793.52	1 848.22	2 027.89	1 991.18
Pazar Maliyetine Göre Brüt Kar (₺/da)	(16=7-(1+10))	1 965.30	2 643.32	1 911.02	1 957.62	2 134.48	2 104.09
Taze Fasulye Ortalama Ekim Alanı (da)	(17)	2.12	0.88	1.00	1.19	1.74	1.39
Üretim Maliyetine Göre İşletmenin Toplam Net Karı (₺)	(18=17*8)	4 078.90	2 316.40	1 882.65	2 278.21	3 639.98	2 879.16
Pazar Maliyetine Göre İşletmenin Toplam Net Karı (₺)	(19=17*15)	3 905.99	2 231.29	1 793.52	2 199.38	3 528.53	2 767.74

Kaynak; Orijinal Hesaplamalar

Üçpınar (2016), Konya İli Derbent İlçesinde yapmış olduğu çalışmada taze fasulye değişken masraflar toplamını 949.30 ₺ dekar⁻¹, üretim masraflar toplamını 1 530.12 ₺ dekar⁻¹, verimi 2 008.75 kg dekar⁻¹, brüt karı 1 928.24 ₺ dekar⁻¹, net karı ise 1 347.42 ₺ dekar⁻¹ olarak hesaplamıştır. Çalışmanın yapıldığı bölgede büyük alanlarda (ortalama 16.05 da) entansif taze fasulye üretimi yapılmaktadır. Verim Erzurum bölgesinden yüksek olduğu halde girdi masraflarının da yüksek olması nedeni ile maliyette yüksek çıkmıştır.

Satış fiyatı Erzurum'dan daha düşük olduğu için brüt kar ve net kar Erzurum'dan daha düşük bulunmuştur.

Pazarlama Marjı

Üreticilerin ürün satışı yaptığı yerler çizelge 7'de gösterilmiştir. Pasinler %34.70 oran ile ürününü anayol kenarında en fazla satan ilçedir. Tüm ilçelerde ürünün en az satıldığı yer il pazarıdır. İşletmeler ürünlerini ortalama olarak %31.93 ile en fazla ilçe pazarında satmakta, bunu sırasıyla anayol kenarı (%25.97), tarla (%25.61) ve il pazarı (%16.49) takip etmektedir.

Çizelge 7. İşletmelerin Ürün Satışı Yaptığı Yerler (%)

İlçeler	Anayol Kenarı	İlçe Pazarı	İl Pazarı	Tarla	Toplam
İspir	22.81	33.33	22.81	21.05	100.00
Uzundere	27.59	31.03	20.69	20.69	100.00
Tortum	22.22	31.75	17.46	28.57	100.00
Pasinler	34.70	34.69	4.08	26.53	100.00
Oltu	24.14	29.31	15.52	31.03	100.00
Ortalama	25.97	31.93	16.49	25.61	100.00

Üçpınar (2016) yaptığı çalışmada üreticilerin ürünlerini büyük bir çoğunlukla tarlada tüccara sattıklarını, ikinci olarak tüccara götürerek sattıklarını, üçüncü olarak ise halk pazarına götürerek ürünlerini sattıklarını belirlemiştir. Bölgede büyük alanlarda önemli miktarda üretim yaptığı için daha çok tüccara satımın olduğu, çok az ürünün halk pazarına götürülüp satıldığı tespit edilmiştir.

Erzurum ilinde taze fasulye perakende satış fiyatı 2.42 ₺ kg⁻¹'dir (Anonim 2016). Taze fasulyenin çiftçi satış fiyatı ortalama olarak 1.88 ₺ kg⁻¹ olarak hesaplanmıştır (Çiftçi taze fasulyeyi çizelge 7'de belirtilen anayol kenarı, ilçe pazarı, il pazarı ve tarlada sattığı için çiftçi beyanları dikkate alınarak ortalama satış fiyatı belirlenmiştir).

Ortalama olarak Erzurum'da taze fasulye pazarlama marjı: $2.42 - 1.88 = 0.54$ ₺ kg⁻¹'dir.

Ortalama olarak tüketicinin 1 kg taze fasulyeye ödediği paranın %77.69'u üretici, %22.31'i ise aracılara geçmektedir. Taze fasulye kısa sürede tüketilmesi gereken bir sebze olduğundan dolayı pazarlama zinciri çok uzun değildir. Araştırma bölgesine satılan taze

fasulye tüketiciye kısa yollardan ulaştırıldığı için tüketicinin ödediği paranın önemli bir kısmı üreticiye ulaşmaktadır.

SONUÇ

Yapılan hesaplamalarda taze fasulye üretiminin yörede karlı bir üretim faaliyeti olduğu belirlenmiştir. Fakat ekim alanı olarak düşük seviyede kalınmaktadır. Yöre çiftçisi daha çok arazilerinin küçük bir kısmında aile işgücünü kullanarak üretim yapmakta, elde edilen üründe il ve ilçede tüketilmektedir. Ekim alanları daha da genişletilerek yöre çiftçisinin bu konuda uzmanlaşması sağlanarak önemli bir alternatif gelir kaynağı meydana getirilebilir.

Taze fasulye ekim alanı ve işletme sayısının artması ile taze fasulye üretim miktarı artırılıp alternatif pazarlama kanalları da geliştirilebilir. Taze fasulye sık sık hasat edilen bir sebze olduğundan ve işletmelerin topladığı taze fasulyenin çok fazla miktarda olmamasından dolayı ilçelerde kurulacak kooperatifler vasıtasıyla ürünlerin toplanıp bir araya getirilmesiyle satışların daha kolay yapılması gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2012. TÜRKTOB. Türkiye Tohumcular Birliği. http://www.turktob.org.tr/taze-fasulye_yetistirciligi/4888 (Erişim: 18 Nisan, 2017).
- Anonim, 2016. Erzurum Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl ve İlçe Müdürlükleri.
- Anonim, 2017. Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp> (Erişim tarihi: 15 Nisan, 2017).
- Aşkan E, 2015. TRA1 Düzey 2 bölgesinde destek ve teşvik alan süt sığırcılığı işletmelerinin ekonomik analizi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış) Doktora Tezi, 61Ss.
- Aşkan E, Dağdemir V, 2015. Türkiye sarımsak piyasasının ekonomik analizi. Alınları Zirai Bilimler Dergisi, 28(B), 19-26.
- Dağdemir V, 2014. Tarımsal Pazarlama (Basılmamış) Ders Notları.
- FAO, 2017. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC> (Erişim tarihi: 18 Nisan, 2017).
- İnan İH, 2001. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. Genişletilmiş 6. Baskı, Avcı Ofset, İstanbul.
- Karagölge C, 2001. Tarımsal İşletmecilik-Tarım İşletmelerinin Analizi ve Planlanması. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:153, Erzurum.
- Kızıloğlu S, Erem T, 2008. Erzurum ilinde çerezlik ve yağlık ayçiçeğinin üretim maliyeti; Pasinler ili örneği. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 39 (2), s.175-178.
- Kızıloğlu R, 2010. Erzurum İli Aziziye, Yakutiye ve Pasinler ilçelerinde beyaz lahanaya üretim ve pazarlama ekonomisi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi.
- Kumbasaroğlu H, 2003. Erzurum merkez ilçede tarım arazilerinde parçalanmanın nedenleri ve tarımsal gelire etkisi üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi.
- Kumbasaroğlu H, 2009. Erzurum ili tarım işletmelerinde tarım makinelerine sahip olmanın işletme geliri ve ürün maliyetleri üzerine etkisi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış) Doktora Tezi.
- Madakbaş SY, Kar H, Küçükomuzlu B, 2004. Çarşamba ovasında bazı bodur taze fasulye çeşitlerinin verimliliklerinin belirlenmesi. GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 21 (2), 1-6.
- Miran, B., 2003. Temel İstatistik. Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, İzmir.
- Topcu Y, 2004. A study on the meat cost and marketing margings of cattle fattening farms in Erzurum province. Turk J. Vet Anim. Sci., 28(6):1007-1015.
- Tuvaç İA, 2009. Erzurum ili Pasinler ilçesinde silajlık mısır üretim maliyetinin tespiti üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi.
- Uzundumlu AS, 2005. Erzurum ili Pasinler ilçesinde patates üretim maliyeti ve tarımsal ilaç kullanımının maliyetler üzerine etkisi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi.
- Üçpınar F, 2016. Konya ili Derbent ilçesi taze fasulye üretimi yapılan tarım işletmelerinin ekonomik analizi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldız Ö 2015. Sakarya ilinde fındık üretimi ve pazarlaması. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi.